

Vavró István (címzetes egyetemi tanár):

A BÜNZÉS ÁRA

(Módszertani problémák és tézisek)

Bevezetés

A bűnözés társadalmi költségének - egyszerűbben fogalmazva árának - megállapítására irányuló törekvések ismételtén tapasztalhatók, eredményekről azonban nem nagyon lehet beszámolni. Ennek az az oka, hogy a megállapítani és pénzben kifejezni kívánt összeg két részből tevődik össze. Az egyik a bűnözés által okozott kár összege, a másik a bűnözésre adott társadalmi választ közvetítő szervezetek tevékenységének költsége. Ez utóbbi pedig társadalmi méretekben csak nehezen vagy egyáltalán nem határozható meg pontosan. A látszólag egyszerű feladat ugyanis a gyakorlatban korántsem az, sőt az elvileg jól kialakítható rendszer alkalmazása súlyos módszertani problémákat vet fel. A számításokhoz ugyanis két sokaság, egyrészt a bűnözés mint jelenség, másrészt a jogalkalmazó apparátus mint szervezet pénzben kifejezhető jellemzőinek felmérése és összesítése szükséges.

Cselekményi oldalon a bűnözés morfológiai felosztását a Büntető Törvénykönyv fejezetbeosztása a lényegét illetően áttekinthetően rendszerezi. A számítások egyik alapsokasága tehát látszólag adott. Ténylegesen azonban a helyzet korántsem ilyen egyszerű. A későbbiek során többek között az ebből adódó problémákkal kívánunk foglalkozni.

A másik alapsokaság, a bűnözésre történő társadalmi reagálást közvetítő szervezetek működési költségeinek meghatározása, szintén nem egyszerű feladat. Ezek a szervezetek sem kizárólag a társadalom értékítéletének jogalkalmazásban megnyilvánuló közvetítésével foglalkoznak, hanem fenntartásuk egyéb célokat is szolgál.

Bonyolítja még a problémát, hogy a jogsértések bizonyos típusai nem a hagyományos értelemben vett bűnüldöző, igazságszolgáltató szervek tevékenységi körébe tartoznak, hanem pl. igazgatási hatáskörbe. Márpedig a jogsértések által okozott kár, a jogsértések "társadalmi árának" megállapításakor - ideértve a szervek működésének költségkihatásait is - a jogsértések teljes köréből lenne célszerű kiindulni, hiszen néhány esetben, egyes tényállásoknál jogszabályi elhatárolás, illetőleg mérlegelés kérdése a szabálysértési, illetőleg a bűncselekményi alakzat elhatárolása. Az sem igényel különösebb magyarázatot, hogy e jogszabályok megváltozása a jelenség körét esetenként lényegesen módosíthatja. Ez a helyzet pl. a vagyon elleni, a gazdasági, a deviza, illetőleg a vám- és pénzügyi rendelkezések szabályaiba ütköző magatartások jelentős részénél.

A továbbiakban megkíséreljük áttekinteni a problémakör egészét, a jelenlegi helyzetet, ideértve a bűnözést mint társadalmi tömegjelenséget és a jogalkalmazó szervek szervezeti és működési rendszerét, a bűncselekmény "társadalmi árának" lehetséges számításánál felmerülő elvi és módszertani problémákat.

1. A bűnözés szerkezete

A bűnözést a hagyományos társadalmi felfogás alapvetően néhány lényeges, az elkövetés szempontjából tipikusnak tekinthető megjelenési formával azonosítja. A leginkább elterjedtek a vagyon elleni bűnözést tekintik és ez meg is felel a bűnözés tényleges szerkezetének, belső arányainak. A másik csoportba a személy ellen irányuló, az életet és testi épséget támadó cselekményeket sorolják. Önálló kategóriát képeznek a közgondolkodásban a nemi erkölcs elleni bűncselekmények, valamint a közlekedési bűncselekmények is. Az átlagember képzetében azonban ez utóbbi kategóriák egyes tényállásai már nem feltétlenül ismertek, és némi bizonytalanság tapasztalható e bűncselekményfajták száma, aránya

és gyakorisága tekintetében is. A bűnözés társadalmi árát illetően ezért a közgondolkodásban bizonyos esetekben leegyszerűsíthető megfogalmazás figyelhető meg. A bűnözéssel okozott kárt általában a büntetőjogi szakirodalomban elkövetési értéknek tekintett, a vagyoni elleni bűncselekmények körében viszonylag jól körülhatárolható összeggel, valamint a jogalkalmazó szervek működési költségével azonosítják. Kevésbé ismeretesek azonban a járulékos károk és költségek, mint ahogy nem nagyon képezik mérlegelés tárgyát az ún. nem vagyoni kár, a közvetett vagyoni kár és ennek járulékos költségei sem. A valóságban azonban a bűnözés társadalmi árának megállapítására irányuló törekvések során nem korlátozható még a bűncselekményi oldalon sem a bűnözés ára az elkövetési értékre. Még kevésbé hagyható figyelmen kívül a bűnözés mint társadalmi konfliktus kezelésével kapcsolatos apparátus fenntartásának és működtetésének költsége. A továbbiakban a Büntető Törvénykönyv fejezetbeosztásához igazodva megkíséreljük röviden rendszerbe foglalni a bűnözés oldalán keletkezett kárt, mint a társadalom által a bűnözésért fizetett közvetlen árat.

Az állam elleni, valamint az emberiség elleni bűncselekmények kérdésével azért nem foglalkozunk, mert ezek száma az utóbbi években szerencsére olyan alacsony, hogy gyakorlatilag - és remélhetőleg a közeljövőben - ennek jelentősége nem lesz.

A személy elleni bűncselekmények köréből ki kell emelnünk az anyagi motivációjú bűncselekményeket, melyek formailag - a jogvédelem érdekében - a Büntető Törvénykönyv ezen fejezetében nyertek elhelyezést, bár az elkövető magatartását más körülmény motiválta. Ennek tipikus példája a nyereségvágyból elkövetett emberölés, mely formailag élet elleni bűncselekmény ugyan, tartalmilag azonban a vagyoni elleni bűncselekmények körében helyezhető el. Ebben az esetben ugyanis - hasonlóan a vagyoni elleni bűncselekményekhez, - az elkövetési érték megállapítható. A személy elleni bűncse-

lekmények társadalmi árának megítélésakor a módosított társadalmi árát nem csak a forintban ki nem fejezhető értékű emberi élet elvesztése, a tartós megrokkánás, az érzékszervi fogyatékoság jelentheti, hanem az ezekből adódó közvetett kár is, az a változás, mely az érintettek körülményeiben a bűncselekmény hatására bekövetkezett. Így pl. a befejezett emberölés vagy halált okozó testi sértés esetén a sértett életének elvesztésén túl károsodnak környezetének tagjai, elsősorban a tartásra jogosultak. Nehezen felmérhető és pénzben nem kifejezhető az a kár is, melyet a sértett elhunyt következtében a cselekmény oly módon okozott, hogy pl. egy speciális szakképzéssel rendelkező, alkotó tevékenységet folytató személy halála esetén a társadalom számára hasznos tevékenysége nem folytatódik, a képzésbe fektetett költség nem térül meg.

A közlekedési bűncselekmények körében a bűncselekményi oldalon a társadalmi ár meghatározása látszólag egyszerűbb. Ezt ugyanis első megközelítésben kifejezi az a kárérték, mely a bűncselekménnyel összhangban keletkezett. Valójában azonban itt is bizonyos, hogy nehezen meghatározható többletkiadás is felmerül, hiszen az elvesztett érték pótlása gyakran költségesebb, mint ahogy azt az amortizáció során szükséges, egy későbbi időpontban esedékes pótlás szükségessé tenné. Így pl. egy közepes műszaki állapotban lévő gépkocsi megsemmisülése általában új vagy másik gépkocsi beszerzését teszi szükségessé. Ez a pótlás azonban bűncselekményt is megvalósító haleset nélkül nem vált volna szükségessé. A közlekedési bűncselekményekkel összefüggésben felmerülő halálozás vagy rokkantság ugyancsak társadalmi árat képez, melynek egy része közvetlenül is kifejezhető pénzben, míg más részénél a közvetett költségeknél a számítás nehézségebe ütközik. Felvethető természetesen, hogy az okozott kár megfelelően kialakított biztosítási rendszer esetén megtérül. Ez a megközelítés azonban - bár logikus - kiindulását tekintve téves. A biztosítás fenntartása és működtetése

ugyanis maga is e cselekmények társadalmi árát képezi. Mindenki előtt ismert és világos összefüggés: a biztosítás költségei nem kis mértékben attól függően alakulnak, hogy a jogsértő magatartások milyen gyakran teszik szükségessé a bekövetkezett káresemények biztosítási módszerekkel történő pótlását.

A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények körében a társadalmi ár nehezebben határozható meg. Aligha tehető azonban vitássá, hogy bizonyos bűncselekmények közvetlen vagy közvetett ára meghatározható vagy legalábbis közvetve valószínűsíthető. Az előbbi kategóriába tartozik a tartás elmulasztása, az utóbbiba a kiskorú veszélyeztetése, melyet, ha csak bonyolult összefüggésekkel is, de a bűnözés társadalmi újratermelődésének egyik forrásaként kezelhetünk.

Az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekmények körében elsősorban erkölcsi kárról és ennek megfelelően nagyon nehezen meghatározható anyagi kárról beszélhetünk. A jogalkalmazó szervek hatékony működéséhez fűződő társadalmi érdek sérülése esetén azonban nyilvánvalóan felmerülhet az anyagi károkozás lehetősége is, melynek mérésére vonatkozó lehetőségeink korlátozottak.

A közrend elleni bűncselekmények körében a bűnözés oldaláról csak egyes magatartásfajták esetén mutatható ki közvetlen anyagi károkozás, ez azonban általában jól meghatározható.

A gazdasági bűnözés helyzetének megítélése és az ez által okozott kár meghatározása lényegesen bonyolultabb probléma. Az mindenki előtt ismert, hogy a bűnözésnek ez az a területe, amelynek a megítélésénél a hivatalos álláspont és a lakosság álláspontja talán a legnagyobb mértékben eltér egymástól és ahol a cselekmények körének meghatározása, tényállásának megfogalmazása a legnagyobb mértékben függ az éppen aktuális politikai-gazdasági helyzettől. A kérdéskör vizsgálata és megítélése már csak azért is bonyolult, mert e bűncselekményfajta elkövetői nagyon gyakran nem a büntetőjogi normaszegők hagyományos

körével azonosak, hanem a gazdasági kényszerhelyzet vagy lehetőség hatására tanúsítanak olyan magatartást, melyet esetenként a jogi normákba ütközőknek tekinthetünk. Az ezzel kapcsolatos bizonytalanságot megerősíti a hatóságoknak az az esetenkénti tétovasága, mellyel a kérdést kezelik, és amely nem magyarázható kizárólag a jogalkalmazó apparátus kapacitásának korlátaival. E bűncselekményfajta üldözésének más kategóriától eltérő intenzitása ugyanis arra utal, hogy az állam, anélkül, hogy ezt hivatalosan elismerné, hallgatólagosan tudomásul veszi e cselekmények bizonyos körének szociáliskiegészítő funkcióját. Az e cselekmények társadalmi árát meghatározni törekvő számítások a nem ismert mértékű forgalom becslésén alapulhatnak, valójában azonban az itt megállapítható összeg lényegében a be nem folyt adókra vagy illetékekre korlátozódik. Ha gyakorlatilag nem is, elméletileg ennek mértéke, mennyisége meghatározható lenne, teljes társadalmi kárként azonban azért nem számolható el, mert amennyiben ez az összeg tényleges bevételként jelentkezne, úgy ebből bizonyos társadalmi-szociális ráfordításokat is kellene eszközölni. Ezek a kifizetések jelentős részben, mondhatni túlnyomó részben az érintett társadalmi réteg javára lennének fordítandók, így a bevétel összegét azokkal a kiadásokkal csökkenteni kellene. A különbözet, ha egyáltalán maradna ilyen, képezhetné azt a társadalmi hasznot, melynek elmaradását mint a bűnözés e részének társadalmi árát elszámolhatjuk. A gyakorlatban azonban minden valószínűség szerint ilyen haszon nem maradna és felmerül a kérdés, minek a költségeként kellene elszámolni az így felmerülő, lényegében a bűnözést elhárító kiadásokat.

Valószínűleg egyszerű a bűnözés társadalmi árának meghatározása a vagyon elleni bűncselekmények körénél, ahol az elkövetési érték képezheti a bruttó kárösszeget, melyet azonban a ténylegesen be nem következett vagy megtérült kárral csökkenteni kell. A vagyon elleni bűnözés oldalán jelentkező kárösszeggel kapcsolatban is

felmerül a biztosítás már tárgyalt problematikája és valamennyi cselekménynél a kamatok, illetőleg a pótlás kérdése, melynek jelentősebb infláció esetén - figyelemmel a büntetőeljárás időtartamára - meglehetősen bonyolult a számítása.

A bűnözés társadalmi árát cselekményi oldalról vizsgálva tehát azt mondhatjuk, hogy az:

- anyagiakban közvetlenül kifejezhető,
- közvetetten kifejezhető vagy számítható,
- valószínűsíthető és
- ténylegesen meglévő, de nem számítható

értékekre osztható.

A tényleges kárérték, mint az elkövetési érték egy része, általában ismert, a közvetett érték, adott esetben mint kárösszeg kiszámítható, bár itt már a számítás módszerei esetenként vitára adhatnak okot, míg bizonyos, ténylegesen meglévő károk csak feltételezhetők, de pontosan nem számíthatók ki. Ide tartoznak pl. azok a cselekmények, melyek a sértett vagy közvetlen környezetének jövőbeni életesélyeit, érvényesülési lehetőségeit előre látható, de pontosan ki nem fejezhető mértékben befolyásolják. A bűnözés cselekményi oldalának társadalmi áránál ezt is tényleges kárként kell figyelembe vennünk, anélkül azonban, hogy ennek mértéke pénzben kifejezhető lenne.

A számításoknál, éppen a büntetőeljárás időtartamának alakulása miatt, az inflációs tényezők torzító hatását, illetőleg bizonyos ettől függetlenül bekövetkező árváltozásokat is számításba kell vennünk. Így pl. a gépkocsi ellopása esetén az új vagy használt gépkocsi beszerzésének költségei az infláció hatására eltérhetnek az ellopott gépkocsi bűncselekmény elkövetésének időpontjában fennállott forgalmi értékétől. A másik, a jelenséget érzékeltethető példa lehet, ha abból az esetből indulunk ki, hogy valakitől a gépkocsi vételárát lopják el annak befizetése előtt. A büntetőeljárás időtartama alatt ugyanis típusváltás következhet be, ahol az azonos paraméterekkel rendelkező gépkocsi ára eltérhet a korábban megvenni szándékozottétól, ezért a sértett kárként a ténylegesen ellopott összeg

tól az árnövekedés összege is számításba veendő.

A bűncselekmények társadalmi árának vizsgálatánál nem feledkezhetünk meg arról a tényről sem, hogy az okozott kár (az elkövetési érték) bizonyos mértékig eltér a tényleges kártól, illetőleg egyes vonatkozásokban anyagi haszonnal is jár. A látszólagos ellentmondás abból a körülményből fakad, hogy a bűncselekmény által okozott kár pótlásakor esetenként a beszerzési érték egyrészt magasabb mint annak a tárgynak az értéke, melynek pótlására szolgál, ezért a sértett oldalán jelentkező kár az eredeti és az annak helyébe lépő tárgy értékének különbözete, másrészt viszont az újonnan beszerzett tárgy értéke egyrészt a kereskedelmi hasznot, valamint a forgalmi adót is tartalmazza és a bűncselekmény által okozott kár következtében szükségessé váló új beszerzés olyan bevételt (társadalmi hasznot) eredményez, melyre a bűncselekmény elkövetése nélkül nem nyílt volna lehetőség.

A bűncselekmények oldaláról megközelítve a kérdést tehát a bűnözés társadalmi áránál a következő elemekkel kell számolnunk:

- a ténylegesen okozott kár,
- az elmaradt haszon,
- a közvetett kár.

A társadalmi ár tekintetében módszertani szempontból:

- mérhető értékekkel,
- számítható értékekkel,
- hipotetikus értékekkel dolgozhatunk.

A társadalmi ár számításánál nem hagyható figyelmen kívül - mint erre már többször is utaltunk - az infláció problémája sem. Ennek két szempontból van jelentősége, illetőleg a számításokat két tényező befolyásolja. Az egyik az infláció mértéke, a másik a büntetőeljárás időtartamának alakulása. Az infláció mértékének számításánál különösen komoly problémát okoz, ha az nem egyenletes, hanem hullámzó. További problémát jelent, ha a változás ciklikussága és a szélső értékek helyzete nem szimmetrikus. A másik tényező, hogy a büntetőeljárás időtartam

nak alakulása, - különös tekintettel az értékek pótlására - illetőleg az eljárás költségeinek alakulására, ugyancsak megnehezíti a számításokat. A két tényező együttes hatásaként a cselekmény jellegétől, a jogalkalmazó apparátus területenként eltérő teljesítményétől és munkaterhelésétől függően azonos időben elkövetett, azonos elkövetési értékű cselekmények társadalmi ára az eljárás időtartamától függően lényegesen különböző lehet. Ez módszertani szempontból azért jelent problémát, mert adott időszakban ismertté vált cselekmények teljes körére vonatkozóan a számításoknál csupán a módszer lehet azonos, a kapott eredmény teljesen különböző lesz.

Hasonló problémával találjuk magunkat szemben akkor, ha az egy adott időszakban jogerősen befejezett büntetőeljárásokban elbírált cselekmények társadalmi árának megállapítására törekszünk.

A bűnözésre adandó társadalmi válasz, a bűnözés mint jelenség kezelésére hivatott szervezet és a következményeit egyébként viselő apparátusok költségei képezik a társadalmi ár számításának másik bázisát.

2. A szervezeti költségek

A bűnözés mint társadalmi jelenség kezelésére hivatott szervezeteket általában a rendőrséggel, az ügyészséggel, a bírósággal és a büntetés-végrehajtás szervezetével azonosítják. Valójában a kérdés nem ilyen egyszerű, mert egyrészt a bűnözéssel kapcsolatban felmerülő társadalmi terheket más szervezetek is viselik, másrészt az említett szervezetek fenntartásának összes költségét nem lehet kizárólag a bűnözés létrehozására visszavezethető társadalmi kiadásnak tekinteni. Ezek a költségek ugyanis magukban foglalják a jogalkotó és jogalkalmazó szervezetek költségeit, a rendészeti és az igazgatási feladatokat ellátó egyéb szervezetek, pl. a vám- és pénzügyőrség költségeit, továbbá az egészségügyi intézmények költségeit is. Az így teljessé tett körbe tartozó szervezetek költségeit - a bünte-

tetés-végrehajtási intézetek kivételével - sem lehet azonban teljes mennyiségben a bűnözés létrehozásának számlájára írni. Az említett szervezetek többsége ugyanis egyéb feladatokat is ellát. Így az országgyűlés feladatai közé tartozik a büntető anyagi és eljárásjogi szabályok megalkotása, de tevékenységének nagyobb részét más törvényalkotási feladatok képezik. Az országgyűlés és hivatali apparátusának költségei csupán olyan arányban terhelik a bűnözés számláját, amilyen hányadot a bűnözéssel összefüggő jogalkotás a jogalkotás egészén belül képez. Ennek mértéke pedig nem csak történelmi koronként, hanem választási ciklusonként és ezen belül évenként is változik. Számításokat ezért csupán évenként lehet elvégezni azzal, hogy ezekből hosszabb vagy rövidebb időszakokra átlagértékek számíthatók, melyeknél azonban ismételten hivatkoznunk kell az infláció már érintett problémáira.

A közvéleményben a rendőrségről kialakult hagyományos kép szerint a rendőrség a bűnözést kezelő klasszikus szervezetnek számít. Ez az elképzelés, ha lényegét tekintve igaz is, valójában nem teljesen pontos. A rendőrség ugyanis nem csak bűnüldözési feladatokat lát el, hanem igazgatási feladatokat is. Sajátos területet képez egyébként a közlekedésrendészet, mely bizonyos vonatkozásban határesetnek tekinthető. A közlekedési szabályok betartásának ellenőrzésével alapvetően a társadalom zavartalan működéséhez szükséges igazgatási jellegű feladatot lát el, a közlekedési bűncselekmények tekintetében azonban bűnüldöző szervnek tekinthető. A rendőrség költségeit tekintve tehát a felmerülő teljes költség nem jelölhető meg a bűnözés társadalmi áráként, csupán e költségek igazgatási feladatokhoz kapcsolódó hányadával történő csökkentése után. Ez az összeg elvileg meghatározható, feltételezhetően gyakorlatilag is, bár meg kell jegyezni, hogy a számítás elvégzésénél a tételen elhatárolható összegeken túl bizonyos hipotetikus vagy számított értékek figyelembevétele is szükséges. Ilyen pl. a vezetői állomány fenntartásával kapcsolatos költséghányad, melynek csak az a része

terhelhető a bűnözés társadalmi számlájára, amilyen hányadot e vezetők tevékenységéből a bűnüldöző apparátus irányítása képez. Hasonló számítási problémák merülnek fel a beruházási, a dologi és a fenntartási kiadásokkal kapcsolatban is.

A rendőri szervezetekhez hasonlóan más arányokkal, de hasonló elvek érvényesítendőek a vám- és pénzügyőrség tekintetében, azok működési költségeivel kapcsolatban is. A helyzetet ezek tekintetében nehezíti, hogy e körben az ismertté vált bűncselekmények és ezzel összefüggésben a büntetőeljárások száma a felderítési aránynak is függvénye. Ez a társadalmi-gazdasági helyzettől változóan rendkívül nagymértékben ingadozhat.

Az ügyészi szervezet költségeinek teljes egészében a bűnözés társadalmi terhére történő elszámolása ugyancsak nem lehetséges. A szocialista jogrendszerben ugyanis az ügyészség nem csak vádképviselői, esetenként nyomozati, hanem általános törvényességi feladatot is ellátott, mely utóbbi tevékenység jelentős hányada nem áll kapcsolatban a bűnözéssel. Az ügyészség költségeinek számításánál ezért a megosztás arányainak a tevékenység arányait kell tükröznie. Amennyiben az ügyészség feladatai a jövőben változnak, a bűnözéssel összefüggő tevékenység részaránya nő, dominálóvá, esetleg kizárólagossá válik, úgy kell ezeket az arányokat módosítani, azzal, hogy a számítások elvégzésénél az inflációs hatásokat itt is figyelembe kell venni.

A bíróságoknál a tapasztalati értékek és az adatok azt mutatják, hogy e szervezet tevékenységének mintegy 1/3-át, a bírói létszám 1/3-át terhelik a bűnözéssel összefüggő feladatok. A munkateher belső arányai természetesen ettől eltérhetnek. Ennek számítása azonban már külön feladat. A kérdés leegyszerűsített vizsgálatánál mindenestre abból indulhatunk ki, hogy a létszám- és a dologi költségek 1/3-a tekinthető a bűnözés társadalmi árának. Az igazságügyi igazgatással összefüggő költségek is ilyen mértékben oszthatók fel az érintett jogterületek között.

A büntetésvégrehajtás költségei tekinthetők

a klasszikus értelmében vett társadalmi ár képviselőjének. Ez a szervezet valóban kizárólag a bűnözés léte következtében tartandó fenn, s így költségei teljes mértékben a bűnözés társadalmi ára egyik elemének tekinthetők.

A bűnözés társadalmi árának szervezetek költségei oldaláról történő számításánál azonban nem hagyható figyelmen kívül néhány olyan szempont sem, melynek figyelembevételével a társadalmi ár csökkenthető. Ilyen tényező, hogy a bűnözés léte foglalkoztatással jár, a jogalkalmazó apparátusok fenntartása munkalehetőséget biztosít egyrészt közvetlenül a foglalkoztatottaknak, másrészt a dologi kiadásokkal kapcsolatban a beruházóknak és fenntartóknak. Ebben a tekintetben hasonló szempontokat kell figyelembe vennünk, mint a bűnözés által okozott kár vagy veszteség pótlásánál tettük, nevezetesen, hogy bizonyos, a bűnözéssel összefüggésben szükség-szerűen felmerülő kiadások társadalmi hasznot is hoznak.

A jogalkalmazás tekintetében külön kell érintenünk a szankciók kérdését. Ezek közül ugyanis egyesek bizonyos vonatkozásban értékteremelő tényezővé válnak. Ilyen tényező az elítéltek foglalkoztatása. Hasonlóképpen a bűnözés által okozott kárt csökkentő tényező a pénzbüntetés alkalmazása, mint bevétel. Itt sajátos módon arról van szó, hogy a ténylegesen meglévő anyagi javakat eltérő módon osztják el, mintha bűnözés nem lenne. Az elkövetőre kiszabott pénzbüntetés ugyanis a közösség szempontjából bevételnek tekinthető, melynél az elítélt anyagi javainak egy részét az eljárás keretében hozott döntéssel elvonják a közösség javára. Itt tehát a társadalomban ténylegesen meglévő értékek újraelosztásáról van szó, melynél a felhasználás módja jelentősen a különbséget. Ezt az összeget ugyanis az elkövető feltételezhetően más célokra fordítaná, magatartása következményeként azonban ez az összeg rendelkezési köréből kikerül és hasznosításáról mások döntenek.

A bűnözés társadalmi árának megállapításánál külön kell foglalkoznunk az egészségügyi in-

tézmények helyzetével. Itt lényegében három problémacsoportról van szó. Az egyikbe a fizikai sérülések vagy elváltozások kezelésének költsége, a másik csoportba a bűnözéssel összefüggő mentális problémák kezelése, míg a harmadik csoportba egy sajátos probléma, a szenvedélybetegségek bűnözéssel összefüggő kezelése tartozik.

Az első csoport költségei világosan és egyértelműen meghatározhatók. Ez dologi kiadásokban és személyes költségekben nyilvánul meg. Lényegében ezzel összefüggő a második kérdéscsoport kezelése is. A harmadik csoportnál a jelenség összetettebb. A szenvedélybetegségek közül ugyanis az alkoholizmus következtében szükségessé váló kezelés (gyakorlatilag elvonókúra) a tettes személyével kapcsolatban válik szükségessé. A kábítószer élvezetnél azonban a bűncselekmény a kábítószerkereskedelemben valósul meg, míg a kezelés a fogyasztót érinti. Ez alól csak az a helyzet kivétel, amikor a fogyasztó egyúttal kereskedő is.

Határesetet képeznek azok a területek, melyeknél az egészségügyi költségek deviáns, de csak érintőleges bűncselekményformák következményeként merülnek fel. Ilyenek a szexuális úton terjedő vagy a kábítószerfogyasztással terjedő betegségek egy részének kezelésével kapcsolatos költségek.

A jogszabályi elhatárolástól függ, hogy a már felsorolt jogalkalmazó szervek köre milyen mértékben egészíthető ki a büntetőjogi normaszegést nem jelentő, de azzal formailag gyakran megegyező magatartásokban eljáró szabálysértési hatóságok körével. Ez nem csak a vám- és pénzügyőrség, valamint a rendészeti szervek tevékenységével összefüggésben vethető fel, hanem az igazgatási szervek szabálysértési tevékenységével kapcsolatban is. Az erre vonatkozó számítások végzése abban az esetben, ha a jogsértéseket ilyen mértékben is kiterjeszthetőknek véljük és a társadalmi ár számításánál figyelembe kívánjuk venni, hasonló elvek alapján történhet, mint azt a vegyes profilú szerveknél már leszögeztük.

Összefoglalás, következtetések

1./ A bűnözés társadalmi árának számításánál egyrészt a bűncselekmények által okozott kárt, másrészt a jogalkalmazó szervek működtetésének, fenntartásának költségeit kell a számítás alapjának tekinteni.

2./ A bűncselekmények által okozott kár összegének megállapításánál a ténylegesen okozott kárt, a közvetett kárt és egyéb járulékos tényezőket kell figyelembe venni. Ezen belül a tényleges kár mérhető, a közvetett kár esetenként számítható, míg az ún. járulékos kár tekintetében csak hipotéziseket állíthatunk fel.

3./ A bűnözés által okozott kár összegének megállapításánál az infláció tényét is figyelembe kell vennünk, ennek hatását az eljárás időtartamának hossza befolyásolja.

4./ A társadalmi kár számításánál módszertanilag problémát jelenthet a bebizonyítottság hiányában megszüntetett eljárásokkal kapcsolatos társadalmi ár. Ez ugyanis nem jelenti a bűncselekmény elkövetésének hiányát, csupán a bizonyítási eljárás nem kielégítő voltát.

5./ A jogalkotó és jogalkalmazó szervek költségeinek megállapításánál a társadalmi ár költségeken belüli arányát a tevékenység belső arányai határozzák meg. Ez - a szervezetek jellegétől függően - változó lehet.

6./ A bűnözés társadalmi árának megállapításánál csökkentő tényezőként kell figyelembe venni a jogalkotással és a jogalkalmazással összefüggő foglalkoztatást, mely társadalmilag hasznos tevékenység költségeinek fedezésével jár. Kétségtelen, hogy a bűnözés nélkül ezek a kiadások nem merülnének fel, de a bevétel is csökkenne.

7./ Az egészségügyi szervezet fenntartásának költségei bizonyos hányadban ugyancsak a bűnözés létére vezethetők vissza. Ennek arányai viszonylag jól körülhatárolhatónak minősülnek.